

שלי אברה שהאדישות היא תוצאה של דכאון.

פתאום עלה בלבי רעיון: אולי להכריז על צום? לנגד עיני עמד יחס הציבור לפעולה כזאת יגם יחסם של מחוקקי החוקים. ראיתי בבירור מה הם הקשיים העצומים שאני עומד מולם. גם שאלתי את עצמי: למה לך להיכנס לכל הבאלאגאן הזה? האם לא חשובה לי יותר האמנות, אשר למענה סבלתי כל כך הרבה עד היום? כי ככלות הכל האמנות עומדת מעל לחוקים, אפילו של כנסת ישראל.

אני מאמין שאמן לא יצליח לעולם ליצור אמנות, באם לא יהיה בראש וראשונה כנה עם עצמו עד הסוף. אינני איש פוליטיקה. אינני חסיד מפלגות או מפלגה מסוימת. אבל החוש האלמנטרי שלי ושל הקרובים לי ביותר חשוב לי יותר מהאמנות. כי בל-עוד האמנות לא קיימת ולא תתקיים.

ואו החלטתי ללכת עד הסוף. כואב לי מאד כי בארצי שלי אנתנו עומדים בפני בעיות מסוג זה. אך חשוב לי עוד יותר שילדינו לא יעמדו בסנייהן בעתיד.

כבוד הוא להקריב? את חיי...?

צום זה אינו בא ללחוץ על הכנסת הכר-כוברת, אלא להעיר את עיניה למציאות מסוימת. העם בחור בניצונו שייצגוהו בהתאם למחשבתו. ידוע לכולנו שמרבית התושבים בארץ הינם אנשים חופשיים בדעותיהם. לכן היתה כאן טעות שלא מדעת מצד חברי הכנסת שהצביעו בעד חוק הגשואין והגירושין.

אני משיכנע שהציבור הישראלי, הבוחר את נבחריו, כבין זאת כדבר מובן מאליו, שחברי הכנסת מייצגים אותו בכנות. אני משוכנע שלא היתה שום כוונה מצד חברי הכנסת לפגוע בזכויות האדם של אזרחי הארץ. אבל אני יודע מנסיונו שההפגעה הזאת קיימת.

ישנה דעה שהחוק הזה בא לשמור על דמותו של העם היהודי, על צביונו, אני תרשב שצביונו של העם בישראל ייקבע על-ידי מצבו הגיאוגרפי, על-ידי הלשון המשותפת לעם בארץ, על-ידי מהגיו הנובעים מתורחיי יומיים, ועל-ידי שאיפותיו הלאומיות. אך לא על-ידי חוק נוסף ומיושן, שאבד עליו הכלה.

באם תשנה הכנסת מיד את החוק, היא יוכיח את דאגתה האמיתית לאזרחיה. קריאתי אל חברי הכנסת אינה משפילה את כבוד הכנסת. כבוד לא ירד, אלא יעלה, אם תשנה את החוק. הדבר יוכיח את אופיה הדימוקרטית האמיתית, יוכיח שאין כאן ביוקראטיה ווליה.

העקרון למענו אני צם נעלה ביותר, צודק ביותר. אני אראה זאת לכבוד להקריב את חיי למען עקרונ זה, באם יהיה צורך בכך. אך אם ישנו משהו החשוב שלמדינת יש"רצל היצמת תועלת מכך, שאיאלץ לצב. עד הסוף, אינו אלא טועה. אם הכנסת תתן לי לצום עד הסוף, היא רק תוכיח בכך שמדינה זו אינה אותה מדינה דימוקראטיה, חופשית ונאורה שהגינו בה בימי הקרבות.

חופש האדם קודם לכל דבר אחר. אם אנו כורתים את החופש הראשוני מאורחי הארץ, נגנו כורתים את העץ עליו אנו בני יושבים.

על החוק בצורה זו או אחרת, לתת הצהרה כזוהי וכי וכי. יום אחד התישבתי בגן ציבורי, על-ידי עיריית חיפה, והחלטתי: לעד זאולה, למה אני צריך לעקוף כאן את החוק? מה פתאום אני צריך לפנות לאוריה ולהגיד לה להתגיר? ומה שהקדשתי יותר מחשבה לענין, הרגשתי שהחוק הזה פוגע בי באופן אישי בצורה עמוקה מאד.

תוך כדי מחשבה הגעתי למסקנה שבעצם המשפחה היא היסוד הראשוני של המדינה, של החרבה. וברגע שכופים עלי חוקים דתיים, שלא מתאימים לא לי, לא למצפוני ולא לרעיתי, הרי שכבר מכתיבים מראש איך להקים את משפחתי. ואו התחלתי לחדש שוב: בעצם לשם מה נלחמתי בעבר, לשם מה נגלו חברי, ובכלל, אם איני ירול להקים את משפחתי בהתאם למצפוני שלי, כמה חופשי, מבחינה ריאלית, נשאר לי כאורח המדינה?

בשבת אסור לי לנסוע כרכוני אזור לי לאכול מה שאני רוצה. בקרוב יגידו לי גם איך להתלבש. ייכנסו אלי למטבח ויבדקו מה כבשלת אשת. עוד יגידו לי שאת בני צריך לשלוח לחדר, ולא לבית-ספר. ובכלל, איפה ההתחלה ואיפה הסוף לרת הזאת? ביחוד אם מותר לפגוע בציפורנפשו של האדם, במשפחתו, מדוע יהיה זה אסור לפגוע בכל יתר שטחי חיו? אולי גם חייב אני להפסיק לפסל?

ידידי הטובים גילו לי את הסוד הידוע לכולנו: שבסך הכל זוהי קומביניציה מפי-לגית, כל החוק הזה. ובאם הדבר כך, שאלתי את עצמי את השאלה: מה המחיר שאפשר לשלם בעד קומביניציה מסוגית? פתאום גיליתי שבעצם טוענים שאני אורח חופשי, שאני חי בהתאם למצפוני, שניתן לי החופש לחיות בהתאם למצפוני. ולמעשה כורתים מפני את החופש האלמנטרי המגיע לי, והמקובל בכל ארצות תבל הנאורות.

אם אין חופש האדם בארץ, אז מה היא הדימוקרטיה? מה יש לי מכל המפעלים הבודלים, שאנחנו נפעל, כשאני הופך עבד למפלגות העומדות מאחוריהם? אני מאמין באמונה שלמה שממשלה יציבה עומדת בראש צרכינו בארץ, ביחוד כיום. אולם אם המחיר בעד ממשלה כזו הוא חופש האדם היסודי, הרי ממשלה כזאת לעולם לא תוכל להיות יציבה, כי מיסודה היא מושתתת על ניגוד להשקפיהם של מרבית תושבי הארץ.

יש החושבים שאין חוק זה יחיד הנעוץ תיקון, ושהתיקון הזה איננו הדימוקרטיה החיוני בין כל התיקונים הדרושים. מי שחושב כך, מולול כאורחי הארץ, מולול בזכותם הראשונית שהובטחה להם במגילת העצמאות לחיות במסגרת של חופש המצפון. כיווד לכולנו, ישנם שני סוגי דימוקרטיות בעולם: אחת חופשית ואחת בלתי-חופשית. לגבי דידי, אין דימוקרטיה בלתי-חופשית. יברנע שאצלנו הדימוקרטיה שיכת לסוג השני, היא איננה קיימת למעשה.

החלמתי ללכת עד הסוף...?

ובכן, ישבתי וחשבתי מה לעשות. ידעתי שאני בסך הכל אורח פשוט. בידי אין מפי-לגה, ואף לא קרניות. ובכלל, גם פקיד ממשלתי בקושי מקבל אותי לראיון בנידון. בעצם רק או, תוך כדי הרהורים, גיליתי מה עלוב ומדוכא ערכו של האזרח. ראיתי את האדישות שאחזה בי ובאחרים. הסבתא

מדינת ישראל

ירושלים, 8.3.1955

מושרד המשפטים

לכבוד

משה ברק,
כפר אמנים,
עין חוד,
דאר חיפה.

א. נ.

נתבקשתי על ידי כבוד נשיא המדינה לאשר קבלת מכתבך מיום 23.2.55.

רבים בממשלה ובכנסת יסכימו אתך כי התחיקה הישראלית בדבר נישואין וגירושין טעונה תיקון והרחבה, ומהם שיצרנו דעתם לדעתך כי תיקון זה אינו טיביל עוד דיחוי. אך עלי להבטיחך כי אין זה הדבר היחיד בחתיקתנו הטעון תיקון, והתיקון הזה איננו, בין כל התיקונים הדרושים, הדחוף והחיוני ביותר.

הסמכות להציע לכנסת הצעות חוקים ותיקוני חוקים, נתונה לא רק לממשלה אלא גם לכל אחד ואחד מחברי הכנסת. הדרך הישרה והדימוקרטית להביא לידי שנוי בחוק, היא להציע לכנסת הצעת חוק כזו: אם ההצעה תתקבל לסדר היום, כי אז היא עוברת שלש קריאת במליאת הכנסת ונדרונה באחת מחודותיה בטרם שתקבל תוקף של חוק. פרט לסמכות מיוחדת של הממשלה להתקין חקנות שעת-חרום לבטחון המדינה, אין דרך אחרת — ואני תפילה שמעולם לא תהיה בישראל דרך אחרת מן הדרך הישרה והדימוקרטית הנ"ל, להביא לידי שינוי בחוק.

הצעתתי לראות ממכתבך שכל מחשבותיך, איך לשנות חוק זה" לא הביאך אלא לידי החלטה-נפול של שביתת-רעב. אוי למדינה שתשנה חוקיה תחת לחץ שביתת-הרעב של אחו מאורחיה, ולו גם בכדי להציל את חיו; וכדאית, לעניות דעתי, הדרך הדימוקרטית הנ"ל של חקיקת חוקים להקריב על מזבח חיי אזרחי ובלבד שלא תיפגע ולא תהא חקיקה בדרך אחרת.

בכבוד רב
היועץ המשפטי לממשלה.
(חתום) חיים כהן.

